

Uitgave Plantyn Naar taalkrachtige lerarenopleidingen. Bouwstenen voor taalbeleid

Deel I Visie ontwikkelen

Hoofdstuk 1 Elke leraar is taalleraar. Een referentiekader voor taalbeleid in de lerarenopleiding

In deze bijdrage reikt Frans Daems (professor emeritus Universiteit Antwerpen) perspectieven aan op taalbeleid in de lerarenopleiding. Om te beginnen worden enkele basisbegrippen in verband met taalbeleid toegelicht, in het bijzonder de rol die taal in elke opleiding speelt voor communicatie en instructie. Die rol moet ingevuld worden naargelang van de grote contextuele variatie tussen lerarenopleidingen van cvo's, hogescholen en universiteiten, hun studenten, docenten enz. In een lerarenopleiding hebben we te maken met drie samenhangende vormen van taalcompetentie: de taalcompetentie bij de instap, de academische taalcompetentie, en de professionele taalcompetentie. Welke visie een opleiding heeft over taalvaardigheid, een smalle of een brede, is van groot belang voor de wijze waarop zij haar taalbeleid aanpakt en hoe zij omgaat met de taalvaardighedsnoden van haar studenten. In dat taalbeleid zien we hoe instellingen evolueren van een geïsoleerde, eerder remediale benadering, naar een meer geïntegreerde, taalontwikkellende aanpak. De uitwerking en de inpassing van het taalbeleid in een meer omvattend beleid behoort tot de opdracht van zowel de docenten als de leidinggevenden op verschillende niveaus in de instelling.

Hoofdstuk 2 Meervoudige geletterdheid als hoeksteen van een krachtig, hedendaags en sociaal inclusief hogeschooltaalbeleid.

Veel hogescholen hanteren een remediaal model van taalbeleid: een – grotendeels linguïstische – instaptoets stelt de tekorten vast, die dan geremedieerd worden in aparte steunklassen. Jeroen Lievens (docent Communicatie aan de Katholieke Hogeschool Limburg) stelt vragen bij deze aanpak. Vormen ontmengde taalklassen wel een geschikte manier om sociale diversiteit te promoten? Bieden de remediale steunklassen een voldoende krachtige en stimulerende leeromgeving? Is de linguïstische invalshoek nog aangepast aan de complexe, sociolinguïstische en tekstuele realiteiten van een maatschappij gekenmerkt door mediatisering, digitalisering en globalisering? Dit artikel voert aan dat de notie “meervoudige geletterdheid” interessante perspectieven biedt op krachtigere, meer sociaal inclusieve en hedendaagse vormen van taalonderwijs en -beleid.

Deel II Taalnoden ontdekken

Hoofdstuk 3 Taalnoden in de lerarenopleiding

Om een beter zicht te krijgen op de taalcompetenties van studenten organiseerde de projectgroep ‘Een taalbeleid op maat van de lerarenopleiding’ van ‘School of Education’, het Expertisenetwerk van de Associatie K.U.Leuven, begin maart 2010 een digitale bevraging in vijf hogescholen. Ook naar aanleiding van de taalactiedag van 15 mei 2009 werd in drie hogescholen, de Universiteit Antwerpen en het CVO *Het perspectief* een veeleer kleinschalige enquête uitgevoerd bij docenten en studenten. De bedoeling van beide bevragingen was de noden voor de starttaalcompetentie, academische taalcompetentie en de professionele competentie in kaart te brengen. Voor *School of Education* was deze bevraging belangrijk, omdat de projectgroep taalondersteunend materiaal wil ontwikkelen voor de professionele taalcompetenties van de leraren in spe. De bevraging gaf ook nog meer informatie over de problemen op het gebied van starttaalvaardigheden van studenten.

Hoofdstuk 4 Instaptoetsen volgens de regels van de kunst

Een taalbeleid voeren dat voor alle studenten de kans vergroot op effectief leren, succesvol doorstromen en kwaliteitsvol professioneel functioneren, vereist een diagnostisch instrument dat nagaat welke academische en professionele taalcompetenties in de hele groep aspirant-leerkrachten al verworven zijn en welke nog niet. De gedetecteerde geoperationaliseerde ‘taal-leernoden’ zijn het uitgangspunt voor een structurele taalontwikkellende aanpak in de hele opleiding, door alle docenten en in alle vakken van het curriculum. Een valide, betrouwbaar en fair diagnose-instrument ontwikkelen is echter geen sinecure. In deze bijdrage zet Nora Bogaert (Centrum Taal & Onderwijs, K.U.Leuven) “de regels van de kunst” op een rij.

Hoofdstuk 5 Taalbeleid uit de startblokken. Een taaltest of een behoefteanalyse als startschot?

Tine Van Houtven (onderzoekswedewerker Lessius Hogeschool), Elke Peters (docente Engels en stafmedewerker Lessius Hogeschool) en Guido Cajot (lector Nederlands Katholieke Hogeschool Limburg) vergelijken een taaltest met een behoefteanalyse en gaan na welke aanpak het meest efficiënt is wanneer men taalontwikkelingsinitiatieven wil opstarten. Zij vertrekken van twee voorbeelden: een behoefteanalyse die in het kader van het project "*Taalvaardig in het hoger onderwijs: doorstroom en taalbeleid*" (van het Onderwijsontwikkelingsfonds van de Associatie K.U.Leuven) werd opgezet in de lerarenopleiding lager onderwijs van de Katholieke Hogeschool Limburg enerzijds en een taalvaardigheidsonderzoek bij 800 instromers in het hoger onderwijs anderzijds. Beide aanpakken worden gekaderd en toegelicht alvorens de auteurs kijken naar de merites en beperkingen van elke methode.

Deel III Taalbeleid maken

Hoofdstuk 6 Taalbeleid werkt, maar niet vanzelf

Joke Vrijders (verantwoordelijke taalondersteuning van de Dienst Studieadvies aan de Arteveldehogeschool) toont aan dat achter de leuze "*Elke leraar is een taalleraar*" een zware taak voor de lerarenopleiding schuilgaat. Zij wijst in deze bijdrage op twee accenten die het taalbeleid van haar hogeschool kleuren. Zo werkt de ondersteuning van het lectorenteam via een "*Instructiescenario taalbeleid*" met afspraken omtrent doorverwijzing en feedback. Alle lectoren geven ook taalontwikkeldend les. Daarnaast maken alle studenten kennis met taalbeleid in de klas. Studenten leren oog te hebben voor mogelijke taaldrempels in de school- en instructietaal en maken kort kennis met de pijlers van taalgericht vakonderwijs. De opleiding schakelt ook studenten Nederlands in die in het kader van hun stage taalworkshops geven aan taalwakke eerstejaars.

Hoofdstuk 7 Van screening naar onderwijs op maat

In deze bijdrage hangt Tom Venstermans, (lector Nederlands en taalvaardigheid), een beeld op van de taaltoetsing en -screening in de lerarenopleiding van de Karel de Grote-Hogeschool Antwerpen. De werkgroep taalbeleid van zijn hogeschool heeft een aantal instrumenten ontwikkeld die de talige startcompetenties van instromers in kaart brengen. Op basis van deze screenings en beginassessments krijgen studenten een specifiek profiel, waaraan aangepaste leerroutes zijn gekoppeld. Daarnaast geven de taaltoetsen en screenings bij aanvang van het academiejaar objectieve informatie waardoor de student kan worden geadviseerd om te versnellen, te vertragen of te heroriënteren. De studenten worden opgevolgd door middel van een geïndividualiseerde taalvolgfiets, die de persoonlijke evolutie van de student in kaart brengt.

Hoofdstuk 8 Mol, uil of libel...drie stadia in een taalbeleidsproces

De auteurs, Lieve Verheyden (Centrum Taal & Onderwijs, K.U.Leuven), Riet Jeurissen en Elly Quanten (XIOS Hogeschool Limburg) en Hilde Van den Bossche (KaHO Sint-Lieven, Campus Waas) bieden drie procesverhalen aan, waaruit heel wat kan geleerd worden over valkuilen en hefbomen met betrekking tot de implementatie van taalbeleidskeuzes. De drie verhalen bezitten duidelijke overeenkomsten, bv. met betrekking tot de stadia die doorlopen werden van geïsoleerde initiatieven, over een geïntegreerde naar een integrale aanpak, maar ook verschillpunten. Elementen van het drieluk zijn ook voor anderen relevant, omdat ze eigen zijn aan taalbeleidsprocessen en -deelprocessen.

Hoofdstuk 9 Een aparte taalkracht. Taalbeleid in de specifieke lerarenopleiding van het volwassenenonderwijs

Onderwijsinspecteur Carine Steverlynck brengt in kaart hoe de centra voor volwassenenonderwijs met een specifieke lerarenopleiding taalbeleid structureel en in de feiten vormgeven. Ze legt daartoe de resultaten voor van een bevraging van 24 cvo's. Daarnaast wil ze in de toekomst goede voorbeelden van praktijk verzamelen, zodat een coherent geheel ontstaat van naakte vaststellingen en stimulansen om verder te werken aan een kwalitatief taalbeleid.

Deel IV Taalcompetentie bevorderen

Hoofdstuk 10 Wijzer kijken met kijkwijzers

In dit hoofdstuk presenteert Lieve Verheyden (Centrum Taal & Onderwijs, K.U.Leuven) een analyse van enkele kijkwijzers die momenteel in diverse lerarenopleidingen ingezet worden om de academische taalvaardigheid van studenten in te schatten en de verdere verwerving ervan te begeleiden. De analyse leidt tot aanbevelingen voor de samenstelling en aanwending van dit soort instrumenten.

Hoofdstuk 11 Academische taalvaardigheid voor elke student. De meerwaarde van een monitoraat op maat

Vanuit hun praktijk als taalbegeleider en projectcoördinator op het *Monitoraat op maat* (Universiteit Antwerpen-Linguapolis) vertellen Dirk Berckmoes en Hilde Rombouts hoe de taalondersteuning opgezet wordt voor studenten die met een zwakke startcompetentie academisch Nederlands aan de universiteit instromen. De auteurs tonen de complementaire relatie aan tussen een aanpak binnen de opleiding en de extracurriculaire begeleiding door een monitoraat. Drie casussen schetsen een beeld van deze praktijk.

Hoofdstuk 12 Alle studenten taalvaardig! Taalbeleid, taalbegeleiding en taalontwikkeld lesgeven in een niet-taalgerichte opleiding.

Als coördinator taalbeleid en als taalbegeleider somt Véronique Minnebo de talige struikelblokken op waarmee een ruime groep instromers van het departement Sociaal-Agogisch Werk van de Plantijn Hogeschool Antwerpen geconfronteerd wordt. Taaltoetsen en schriftelijke verslagen tonen aan dat niet alleen specifieke doelgroepen moeilijkheden ondervinden. Ze geeft aan hoe de opleiders via taalbegeleiding en via taalontwikkeld lesgeven hierop inspelen. Mogelijke valkuilen, maar ook de voorwaarden voor succes van taalontwikkeld lesgeven als essentieel onderdeel van een taalbeleid brengt ze duidelijk in beeld.

Hoofdstuk 13 Talenbeleid in dienst van de leerling. Voorstelling en duiding van de kijkwijzer talenbeleid van de onderwijsinspectie

In deze presentatie van de kijkwijzer talenbeleid stellen de onderwijsinspecteurs Jan Loosveld, Wouter Schelfhout, Roger Van den Borre en William Vroonen, talenbeleid voor als een onmisbare hefboom om schoolcurricula optimaal te realiseren en als belangrijk aspect van de leerbegeleiding. In de kijkwijzer zijn niet alleen de leergebieden of vakken Nederlands en moderne vreemde talen als aandachtsgebieden opgenomen, maar ook Nederlands als instructietaal en Nederlands voor de communicatie.

Leraren zijn sleutelfiguren bij de realisatie van onderwijskwaliteit en in het verlengde daarvan bij de uitbouw van het talenbeleid. Talenbeleid en de actieve rol van de (aspirant-)leraren daarin verdienen dan ook een prominente plaats in het curriculum van de lerarenopleidingen.

Deel V Taalkrachtige leraren en taalbeleidsmakers vormen

Hoofdstuk 14 De lerarenopleiding: een hefboom voor het taalbeleid in het secundair onderwijs

Deze bijdrage vertrekt vanuit de ervaring van José Vandekerckhove als lerarenopleider (KULeuven) en als pedagogisch begeleider (diocees Brugge). Ze situeert zich dan ook zowel op het niveau van de lerarenopleiding als op het niveau van het secundair onderwijs.

Alle leerkrachten moeten over de nodige taalcompetenties beschikken. Lerarenopleiders worden echter vaak geconfronteerd met studenten die minder goed overweg kunnen met Standaardnederlands, problematische spellers zijn en ook in de lexicale beheersing lacunes vertonen. Het taalbeleid in de lerarenopleidingen probeert in eerste instantie daar een mouw aan te passen. Lerarenopleidingen onderwijzen echter ook over onderwijzen. De studenten moet ook bijgebracht worden hoe ze in de praktijk zelf taalgericht les kunnen geven. Ze komen na hun studies terecht in een onderwijsomgeving waar in meer of mindere mate aan taalbeleid wordt gedaan, waar taalbeleid soms een zeer kwetsbaar karakter vertoont en de kwaliteit en continuïteit ervan meer van individuen dan van het beleid afhankelijk is. Uiteraard kan een beginnende leraar van bij zijn instap moeilijk een

leidende rol op zich nemen. Hij/zij moet zich echter wel van bij het begin inpassen in taalgericht lesgeven. De voorbereiding die hij/zij daaromtrent in de opleiding krijgt, zal de houdbaarheid en het succes van het taalbeleid in het secundair onderwijs mee helpen bepalen.

Hoofdstuk 15 Taalbeleid ook op de universitaire lerarenopleiding

Ingrid Evers (medewerker Onderwijsontwikkeling Radboud Universiteit en projectmedewerker Leoned) en Piet-Hein van de Ven (UHD vakdidactiek en lerarenopleider Nederlands) beschrijven de opzet en de eerste resultaten van een module 'Vakspecifiek leren en taal' die aan de universitaire lerarenopleiding van de Radboud Universiteit Nijmegen wordt aangeboden aan leraren-in-opleiding (lio's) voor alle schoolvakken. De module presenteert enkele onderwijsleersituaties in het voortgezet onderwijs en ondersteunt lio's in het analyseren daarvan. De focus ligt daarbij op vier deelthema's: interactieanalyse, referentiekaders, het onderwijzen en leren van vakbegrippen en de transfer van het vak Nederlands naar andere schoolvakken. De eerste evaluaties laten zien dat de lio's veel leren over taal, vaktaal en de rol van taal bij leren en onderwijzen.

Hoofdstuk 16 Kennisbasis Nederlands voor de lerarenopleiding

Deze bijdrage gaat in op de wijze waarop in Nederland de kennisbases Nederlands voor pabo en voor de tweedegraadsopleiding zijn ontwikkeld en vastgesteld.

De Nederlandse lerarenopleidingen voor primair onderwijs en secundair onderwijs zijn overgegaan van opleiden en beoordelen aan de hand van eindtermen naar competentiegericht opleiden. De omslag naar competentiegericht opleiden leidde tot het formuleren en vaststellen van leraarcompetenties en de daaronder liggende kennisbasis. Deze kennisbasis legt vast over welke algemeen pedagogische inzichten en kennis op het gebied van de schoolvakken aankomende leraren minimaal moeten beschikken als zij de lerarenopleiding verlaten.

Bart Van der Leeuw (specialist Nederlands en Taalontwikkelen SLO Enschede), Mieke Lafleur en Johanna van der Borden (beiden lerarenopleiders vakgroep Nederlands Hogeschool Utrecht) staan stil bij de keuze voor een model waarmee zo'n kennisbasis beschreven kan worden. Zij besteden aandacht aan het document als bron voor gemeenschappelijke toetsing en als instrument om het curriculum van de eigen opleiding door te lichten.

Hoofdstuk 17 De betekenis van de kennisbasis Nederlands voor Vlaanderen

Jo Van den Hauwe (projectmedewerker Expertisenetwerk Lerarenopleidingen Antwerpen) plaatst kanttekeningen bij de kennisbasis pabo vanuit "Vlaams perspectief" en gaat in op de gebruiksmogelijkheden ervan voor de Vlaamse lerarenopleidingen, in het bijzonder m.b.t. het ontwikkelen van een taalbeleid.

Deel VI Taalkoppelingen zoeken

Hoofdstuk 18 Een lerend netwerk. Samenwerking tussen de specifieke lerarenopleidingen in de cvo's van het GO!

Onder impuls van de pedagogische begeleidingsdienst beslisten de lerarenopleidingen van de centra voor volwassenenonderwijs van het GO! zich te verenigen in een lerend netwerk met als doel hun taalvaardigheidbeleid meer diepgang te geven en de kwaliteit ervan te vergroten. Bart Horemans (pedagogisch begeleider GO!) beschrijft wat de aanleiding was en hoe ze tewerk zijn gegaan. Verder staat hij stil bij de rol van de begeleidingsdienst en bij wat de samenwerking tot hertoe heeft opgeleverd. Hij eindigt met enkele aandachtspunten.

Hoofdstuk 19 Inventaris e-platformen voor lerarenopleiders

Je wil ze niet te eten geven de expertisenetwerken, platformen, verenigingen, steunpunten, organisaties of centra voor lerarenopleiders in het binnen- en buitenland. An De Moor (taalcoördinator KaHO Sint-Lieven) maakte haar huiswerk en stelde een inventaris op van de belangrijkste e-platformen.

Hoofdstuk 20 Taalkoppelingen

Je kunt er als docent niet meer omheen: internet is een nieuw didactisch medium geworden. Jongeren staan op en gaan slapen met hun computer. Het is belangrijk om in te spelen op het nieuwe mediaverhaal dat zich niet alleen thuis maar ook in het klaslokaal afspeelt. Voor wie op zoek is naar "gesneden brood" verzamelde An De Moor een aantal websites met taaltips, onder meer op het vlak van grammatica, woordenschat, spelling en schriftelijke taalvaardigheid. Zij lijstte bovendien verscheidene taalscreeningsites op evenals elektronische nieuwsbrieven i.v.m. taal.